

P A T R O N A T
D'ESTUDIS HISTÒRICS
D'OLOT I COMARCA

(Annals 1995)

p. 47 - 59

*Un retaule
de Joan Pere
Giralt per a
l'església de
Sant Salvador
de Bianya*

Josep Murlà i Giralt

El 25 de març de 1653, els pagesos propietaris i masovers de la parròquia de Sant Salvador de Bianya van ser convocats a una reunió que tingué lloc al fossar parroquial, situat darrere mateix de l'absis del temple. En tal dia se celebra la festa de l'Anunciació del Senyor, coneguda popularment com la Mare de Déu de Març, en què hi havia obligació d'oïr missa. Era un dia oportú, doncs, un cop congregada la major part de la feligresia que assistia als divins oficis, per a tractar de la conveniència de construir un altar major per a l'església de Sant Salvador de Bianya.

N'era rector Mn. Antoni Ferrer i Noguer, membre de la nissaga originària de la Ferreria, casa pairal situada prop de l'església de Sant Ponç d'Aulina. La raó adduïda per a construir el retaule, juntament amb un nou sagrari, era "la necessitat tenim en esta Sta. Isgla. tant antiga ahont es la devotio que tots sabeu y es visitada pera molts qui estan en perill evident o ja del tot an perdut lo judici y veheu las maravellas que Déu nos fa merce obrar en dita Isgla..."⁽¹⁾

Són unes clares referències de l'anomenada Capa dels esperitats o dels espiritats, com consta en alguns documents i es manté en la parla popular local, a la qual s'atribuïen algunes guaricions. Tenim, ara per ara, ben poques notícies d'aquesta capa, i es desconeix el moment en què començà a ser utilitzada per les seves suposades propietats guaridores. Que era objecte d'una especial consideració i motivava, a mitjan segle XVII, l'anada fins a Sant Salvador de Bianya de persones capficades per la pèrdua de l'enteniment

(1) *Manual de l'any 1653 del notari Rafael Orri, d'Olot; pàg. 158 a 164. Arxiu Històric Comarcal d'Olot. Vegeu l'apèndix documental núm. 1.*

dels seus familiars, és evident que ho deixen ben clar les paraules que el rector adreçà als seus feligresos, i que van ser recollides en el document notarial. En la visita pastoral efectuada pel setembre de 1717 per Pere Pau Mallol, visitador del bisbe Joan de Taverner, entre els objectes i la vestimenta litúrgics que va trobar guardats a la sagristia s'esmenta "Una capa ques posa als esperitats y faltats de enteniment". El visitador, a més, completà la seva estada al temple amb la imposició d'una sèrie d'obligacions destinades a reorganitzar convenientment l'administració parroquial, i la de l'església sufragània de Sant Ponç d'Aulina. Va manar "als obrers, que vuy son y per temps serant de la pnt. Iгла., que quiscuna persona ques vestirá la capa dita dels esperitats y faltats de enteniment exhigescan y reben un sou de plata, y en defeccte de ells lo exigisca, y rebe lo Rnt. Rector, lo qual sou aplicaran a abs. de la Obra de dita pnt. Iglesia". Uns anys més tard, el 1758, durant l'episcopat de Manuel Antonio de Palmero, el visitador manà "que no se use de ningún modo en adelante la Capa dicha de los locos", amb la qual cosa sembla que es tallà en sec, de manera definitiva, la peculiar utilització d'aquesta peça de roba.⁽²⁾

L'assentiment dels parroquians a la proposta dels obrers de Sant Salvador de Bianya, va fer que pocs dies després es formalitzés el contracte per a la construcció del retaule i el sagrari.⁽³⁾ Era el divendres 4 d'abril de 1653. El document va ser signat, per una part, pel rector Joan Ferrer i els obrers de la parròquia, Antoni Ferrer Noguer i Francesc Puig, juntament amb els representants de la feligresia, que eren Esteve Callís, blanquer d'Olot, propietari del mas Callís, i Joan Padrós i Bosch. L'altra part era formada per Joan Pere Giralt i Joan Cortina, manusers i escultors, i Josep Solà, fuster, de Sant Joan de les Abadesses. Havien presentat el traçat del retaule, per a la realització del qual s'estipulà el preu de 825 lliures barceloneses, a raó de 16 lliures de dobla i de 40 rals de vuit. El primer pagament, de 200 lliures, s'acordà

(2) *Llibres de visites pastorals de 1717*, núm. 113 (fol. 40-42), i de l'any 1758, núm. 133 (fol. 305). Arxiu Diocesà de Girona.

(3) *Manual de l'any 1653 del notari Rafael Orri, d'Olot*; pàg. 262 a 268, Arxiu Històric Comarcal d'Olot. Vegeu l'apèndix documental núm. 2.

efectuar-lo el dia en què portessin el sagrari. Les restants 625 lliures s'havien de pagar en dues parts iguals, la primera l'1 de març de l'any següent, i l'altra després d'haver-se col·locat el retaule al presbiteri i l'obra hagués obtingut la plena conformitat d'una persona experta en art. Si no fos així, o sigui, que l'obra no es considerés ben feta, els escultors i el fuster havien de fer-se càrrec de les despeses dels arranjaments necessaris, però si hi eren introduïdes algunes millores, eren els obrers i els pagesos de Sant Salvador de Bianya els qui assumien els costos. Aquests, a més, es comprometeren a costejar la ferramenta necessària i a anar a buscar el retaule, un cop estigués llest, a Sant Joan de les Abadesses. Això vol dir que el retaule va ser construït al taller que els dos escultors tenien en l'esmentada població.

De Joan Cortina no en tenim cap notícia. Són escasses, per altra banda, les relacionades amb Joan Pere Giralt. Era nascut a Sant Joan de les Abadesses i l'any 1656 va fer el retaule de la capella de la Immaculada Concepció de l'església parroquial de Sant Pere, de Ceret. Posteriorment, el 1659, va treballar a l'església del convent dels Grans Agustins, de Perpinyà, i el 1673 féu el retaule de Sant Iscle i Santa Victòria, de la població de Trullars.⁽⁴⁾ Aquest retaule barroc, encara existent, consta de tres andanes, en la primera de les quals hi ha l'altar i el sagrari, amb les portes laterals d'accés a la sagristia, a banda i banda. En la segona, al centre hi ha la pastera amb les imatges de sant Iscle i santa Victòria, i en les dels extrems, sant Josep i sant Joan Evangelista, respectivament. En l'andana superior hi ha les pasteres amb les imatges de sant Pere, la Immaculada (al centre) i sant Roc. El retaule es completa amb uns plafons, entre les pasteres, on hi ha representades, en relleu, escenes de la vida de sant Iscle, en un costat, i passatges de la vida de santa Victòria, en l'altre.⁽⁵⁾

El retaule construït per a l'església de Sant Salvador de Bianya és anterior

(4) *Diccionario Râfols de artistas de Catalunya, Baleares y Valencia*, vol. II. Edic. Catalanes, SA, Barcelona, 1980. *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. VIII. Enciclopèdia Catalana, SA; Barcelona, 1975.

(5) Dades obtingudes durant la visita efectuada per l'agost de 1995, a l'església parroquial de Trullars. S'hi conserven també els altars barrocs del Sant Crist, de la Mare de Déu del Roser, de Sant Sebastià i de Sant Galderic.

a tots els abans esmentats, però podria tenir una similitud amb el de l'església parroquial de Trullars. Segons el contracte, havia de comptar també amb tres andanes i s'havia de col·locar en el presbiteri, de manera "que umple la volta ahont esta avuy lo altar major". La primera andana o filera de taules s'havia de destinar al sagrari i, lògicament, a l'altar. Possiblement devia haver-hi també unes portes laterals per a accedir a la part del darrera, on devia quedar una petita dependència utilitzada com a sagristia o per a guardar-hi objectes relacionats amb el culte. El contracte no diu, però, res d'això. És poc precís, la qual cosa dóna peu a diferents hipòtesis sobre com devia ser, en el seu conjunt, aquest retaule.

A més del sagrari, en aquesta primera andana s'havien de posar, als pedestals, les figures de sant Roc i sant Sebastià i les dels quatre doctors de l'Església. És de suposar que es tractava dels quatre grans doctors de l'Església Llatina, o sigui dels sants Ambrosi, Gregori, Jeroni i Agustí. Les pasteres que quedaven entre les columnes s'havien de pintar i posar-hi la figura, en baix relleu, del protomàrtir sant Esteve i la de sant Guillem. Amb la imatge d'aquest darrer sant s'evocava, de segur, la consagració del temple, efectuada l'any 1170 per Guillem de Monells, bisbe de Girona, a pres del seu germà Ponç, abat de Sant Joan de les Abadesses i bisbe de Tortosa. En el retaule de línies modernistes dissenyat per l'arquitecte gironí Rafael Masó durant la primera dècada del segle XX, la imatge d'aquest sant també hi tingué un lloc, la qual cosa evidència una continuïtat històrica prou important. La taula central de la segona andana, o sigui la part principal del retaule, es destinà al misteri de la Transfiguració del Senyor, conegut popularment amb el nom de sant Salvador. Els escultors degueren basar-se, forçosament, en les descripcions evangèliques fetes per Lluç, Marc i Mateu: Jesús cridà per anar amb ell Pere, Joan i Jaume, i pujà a la muntanya a pregar. Mentre pregava el seu rostre va canviar i el seu vestit es tornà d'una blancor esclatant. Llavors aparegueren Moisès i Elies, que es posaren a parlar amb Jesús.⁽⁶⁾ El mateix tema o escena de la Transfiguració va figurar en el retaule projectat

(6) *Bíblia catalana. Traducció interconfessional. Evangelis de Mateu (Mt 17,3), Marc (Mc 9,4) i Lluç (Lc 9,30,31).* Barcelona, 1993.

per Rafael Masó, coincidint amb les obres de restauració portades a terme a l'església de Sant Salvador de Bianya, que s'inauguraren per l'agost de 1911.

A les pasteres laterals, entre columnes, de la segona andana del retaule contractat amb Joan Pere Giralte i Joan Cortina, s'hi havien de posar les imatges de sant Antoni de Pàdua i de sant Francesc. Dalt de tot, a la tercera andana, s'havia de representar un calvari, és a dir, Crist clavat a la creu, acompanyat de Maria, la seva mare, i de l'apòstol sant Joan. Més sorprenent és la descripció que es fa del sagrari, el qual havia de tenir un doble cos i devia ser, per tant, força alt. Una de les condicions imposades fou que hi hagués un espai per a posar-hi la custòdia, o sigui, per a exposar-hi el Santíssim en les ocasions més solemnes. Cal suposar, doncs, que la part inferior del sagrari era destinada a l'habitual reserva eucarística, i que la part superior era per a posar-hi l'ostensori. La descripció feta en el contracte permet de fer-ne aquesta deducció, ja que es parla, primer, de posar en la porta principal del sagrari "un Salvador", i en les laterals les imatges de Melquisedec, rei de Salem i gran sacerdot, i d'Aaron, també gran sacerdot, germà de Moisès. Pel que fa al segon cos, el superior, a la porta del mig s'havia d'esculpir una custòdia, i en les laterals una figura d'àngel en cadascuna.

Aquest retaule confiat als escultors Joan Pere Giralte i Joan Cortina, en la realització del qual també intervingué el fuster Josep Solà, va ser pagat per la gent de Sant Salvador de Bianya, que s'avingué a donar un trentè de les garbes o gaballons de les collites de blat, ordi, civada i fajol. O sigui que, de cada trenta garbes, una es va destinar, durant un temps, a l'obtenció de diners per a pagar la construcció del retaule.

APÈNDIX PRIMER

Die martis XXV martij MDCLIII in cementerio eccle. Sti. Salvatoris
vallis bisania Gerunda dioc.

Convocats y congregats en lo sementiri de la isgla. [església] parochial
de St. Salvador vall de bianya los pagesos propietarios y arrendataris

habitants la parochia de St. Salvador vall de bianya jurisdicció de St. Joan les Abbs. de voluntat y manament del honor[able] Joan Miquel Martí balle natural de dita vall de bianya per lo molt Ilstre. y Rnt. baro de les jurisdiccions de St. Joan les Abbs. a petitio dels obrers de dita isgla., en la qual convocatio son estats pnts. lo Rnt. Joan Ferrer prev. y Rector de la isgla. de St. Salvador, dit honor. Joan Miquel Martí balle, Miquel Guanter negociant de St. Joan les Abbs. sr. util p[ropietari] y poss[ess]or del mas Bruc, Steva Callís blanquer de Olot sr. util p[ropietari] y poss[ess]or del mas Callís, Antoni Ferrer y Noguer, Joan Padrós y Bosch, Jaume Planas, Hieronim Serrat, Joan Toron, Joan Pera Codina, Joseph Quintana, Antoni Canal, Joan Masdeu, Joan Pere Ferrer, Gaspar Veñnes, Steva Berno, Pere Alsina, Joan Guillot, Llorens Serrat, Joan Guitart, Joan Plana, Miquel Vazia, Isidro Casas, Miquel Serdanya, Joan Pere Ferrer fadri, los quals així convocats, an dit lo Rnt. Rector y Antoni Ferrer y Noguer y Franc. Puig obrers, que encara que los baix scrits fosen absents formarian en lo que baix se resoldra y així son los absents Franc. Puig, Sebastià Pladebella, Pere Ferrer, Bartomeu Guardans, Joan Pere Boix, Joan Coll, Baldiri Bartrina, Joan Gavaig, Pere Callis, Pere Puig, Hiacinto Guitart, Rafel Guitart, Joseph Guitart, Domingo de la Sola, Jauma Cros, Joan Alsina, Joan Garriga, Pere Puigdevall y Rafel Callis, y asso supposat los srs. obrers de dita isgla. qui son lo dit Rnt. Rector, Antoni Ferrer y Noguer, y Francesch Puig per boca de dit Rnt. Rector an proposat y dit: mos parochians en moltes ocasions en p[rese]ntia de uns y altres em tractat y parlat la necessitat tenim en esta sta. isgla. tant antiga ahont es la devotio que tots sabeu y es visitada pera molts qui estan en perill evident o ja del tot an perdut lo judici y veheu las maravellas que Deu nos fa mercè obrar en dita isgla., ahont com tinc dit falta un retaula en lo altar major y sacrari per ser lo que y es foradat ahont entras las ratas que es una gran indecentia y pera mes honra de Deu y de dita isgla. y tots vosaltres responeu que seria be, per tant ara nos som resoltos de ajuntarnos assi tots y ques tracte en ferma per[que] se prenga un assiento pera ques fasa dit retaula y pugam traurer diner pera ques pague y així nosaltres avem discorregut lo arbitre mellor pera que pugam fer dit diner y en primer lloc me oferesch jo de mos dines pera animarvos a tots

donar cent lliuras y encara no fugir a altres gastos que se occorran en lo discurs del posar dit retaula, y així nos apar que lo millor medi es que pagueu tots, de tots grans com son blat, ordi, sivada, fajol un trenté, ço es de trenta cavallons o de trenta garbas una y asso no mes que pera pagar lo preu del retaula y sera ferne servey a Deu nre. sr. y així tots conformes an respost que los stava molt be imposen dit trenté y que cada hu sel imposa graciosament y ques culle en la millor manera convinga o arrendantlo o cullint com mellor se puga aprofitar pera que dita obra se fasa ab major diligentia y tots los primers an jurat compliro y servaro, en la qual convocatio y conclusio son testimonis Miquel Cavaller mestre de casas, Joan Pere Giraut scultor y Josep Sola fuster, tots de St. Joan las Abbs. quant en la ferma de tots los primer anomenats, y apres de la convocatio son vinguts Sebastia Pladebella, Franc. Puig y Joan Pere Ferrer y en p[rese]ntia dels mateixos testimonis an firmat.

APÈNDIX SEGON

Die veneris IIII Aprillis MDCLIII.

De y sobre lo fer un retaula en lo altar major de la isgla. parochial de St. Salvador vall de banya bisbat de Geron per y entre lo Rnt. Joan Ferrer p[vr]je. de dita isgla, Antoni Ferrer y Noguer, y Francesch Puig pagesos de dita p[ar]ròqui]a y obres de dita isgla. tant en nom llur propi com encara com ha obres de dita isgla., Steva Callis blanquer de Olot sr. util p[ropietari] del mas Callis y Joan Padrós y Bosch de dita p[ar]ròqui]a de una part, Joan Pera Giralt, Joan Cortina manusers y scultors y Joseph Sola fuster de la vila de St. Joan les Abbs. de part altra se ha capitulat en la forma seguent.

Primerament, los dits Rnts. Joan Ferrer p[rv]je. y Rector, Antoni Ferrer y Noguer, Franc. Puig obrers, Steva Callis y Joan Padrós propietaris de llurs masos en dita p[ar]ròqui]a en virtut de facultat a ells de paraula donada per los demes pagesos de dita p[ar]ròqui]a prometen donar als dits Giralt, Cortina y Sola vuýt centes vint y sinc lliuras barc[elonese]s a rao de setze lliuras la dobla y de quaranta reals lo real de vuýt com corren anny ab que dits Giralt, Cortina y Sola fasan en dita isgla. lo rataula major conforme la traça que ells

an aportada y sta firmada de llurs mans y del not. devall scrit com mes se especificara baix ab altre capitol y ditas vuýt centes vint y sinc lliuras prometen donar y pagar en esta forma ço es dos centes lliuras lo die aportaran lo sacrari, y les restants 625 lliures s. ab dos yguals pagas ço es la una per tot lo mes de mars primer vinent y les restants lo die posaran lo dit retaula, y sera acabada y visurada la feyna y asso prometen attendrer y complir sens dilatio alguna ab salari de pure [procurador] deu sous per die ab restitutio de despeses per lo que ne obligan tots y sengles bens llurs y de cada hu dells de dita obra y dels demes habitants de dita p[aròqui]a y de cada hu dells assoles ab ren[untia] de llur fur propri y submissio de qualsevol altre, tant ecclesiastic com secular ab facultat de variar y aixi ho ferman y juran.

Item sta pactat que los dits Joan Pere Giralt, Joan Cortina scultors, y Joseph Sola fuster tots de St. Joan les Abbs. bisbat de Vic per ço que los dalt dits Rnt. Joan Ferrer p[vr]le., Antoni Ferrer y Noguer, Franc. Puig obrers de la isgla. de St. Salvador, Steva Callis y Joan Padrós propietaris en dita p[aròqui]a tant en nom llur de cada hu dels assoles com encara com ha tenint paraula dels demes propietaris y habitants dita p[aròqui]a los an promesos donar vuýt centas vint y sinc lliuras barc[elonese]s pagadoras com alt sta dit, ells de llur grat convenen y en bona fe prometen a dits Rnt. Rector, obres y demes pagesos de dita p[aròqui]a que faran y construiran un rataula en lo lloc del altar major, que umple la volta ahont esta avuÿ lo altar major fet en la forma esta la traça acceptat que lo sacrari ha de pendrer tota la primera andana y lo taulo de la transfiguratio ha de ser en la segona andana, y a la andana mes alta ha de aver un Cristo ab Maria y Joan, y lo frontispici com esta la traça y lo taulo de la transfiguratio a de ser a terç relleu. En lo peu del sacrari y ha de aver lloc per la reserva accomodat a la costodia, en los pedrastals de la primera andana an de ser los quatre doctors de la isgla. y sts. Roc y Sebastia y que de columna a columna y ha de aver uns taulons per pintar, a las dos pasteras de la primera andana an de ser St. Esteva protomartir y St. Guillem, de bulto, a las pasteras de la segona andana an de ser St. Antoni de Padua i St. Francesch, los costats dels pedrastals an de ser obrats y aixi los pilastras obrats en la porta principal del secrari y ha de aver un Salvador y a

las portas del costat un Melchisedech y Aron, al segon cuerpo del secrari en la porta del mix una custodia y a las dos altres un angel a cada una, lo demes que stiga obrat com lo mateix rataula y en cas no estigues conforme la traça acceptam al alt recitat (sic) y pera declaro si esta en dita forma o, no, mirat que sie per una persona experta, en lo art, y que aquell diga no sta be, pr[ome]ten refer lo ques indicara no sta be, y totas las taras a gastos n[ost]ras y en cas fesem algunas milloras las nos ajan dits obrers y singulars homens a pagar, entes empero que dits obrers y singulars homens an de fer fer la ferramenta necessaria y an de anar en St. Joan las Abbs. a cercar lo retaula, y los dits Giralt, Cortina y Sola an de fer lo gasto en St. Joan, y asso prometen attendrer y complir sens dilatio ni scusa alguna ab salari de procurador s. XI per die ab restitutio de despeses, renunciies de propri fur submissio de qualsevol altre tant l'eclésiastic com secular ab facultat de variar y ab obligatio dels bens de tots y de cada hu dells assolas y aixi ho ferman y juran. Et in dicto...

*Retaule de Sant Iscle i Santa Victòria
de l'església parroquial de Trullars,
al Rosselló. Va ser fet per Joan Pere Giralt el 1673.*

Capçalera de l'església de Sant Salvador de Bianya, tal com era a mitjan decenni dels deu, del segle XX. L'altar major i el retaule són els projectats per l'arquitecte gironí Rafael Masó.

(Un retaule de Joan Pere Giralt per a l'església de Sant Salvador de Bianya)